
Ord som gjør en forskjell

En studie av teologisering, erfaring og resonans i norske prekener

INGE WESTLY

universitetslektor ved MF vitenskapelig høyskole

inge.westly@mf.no

ABSTRACT

The article examines 44 sermons delivered in the Church of Norway and asks what makes a sermon feel existentially important to listeners in our time. Based on Jan-Olav Henriksen's theories of hermeneutic experience and Hartmut Rosa's theories of resonance, it contributes to the understanding of an existentially oriented homiletic theology. The analysis shows that the sermons direct attention to questions that concern life here and now, rather than traditional themes such as sin and grace, or eternal life. Such concepts are not absent or without significance. But instead of using images from human life to illustrate or explain a divine reality, the tendency is for the sermons to use theological motifs to interpret the life people live now. The sermons that contribute most strongly to a hermeneutic experience are those that reflect a responsive connection to people's experiential reality and at the same time show what is existentially at stake

NØKKELOORD

Prekenanalyse. Homiletisk teologi. Teologisering. Eksistensiell. Hermeneutisk erfaring. Resonans.

Hva gjør at en preken oppleves eksistensielt viktig for tilhørere i vår tid? Etter årtier med oppmerksomhet mot prekenen som *kommunikasjon* med tilhøreren, har homiletikere de siste årene viet fornyet interesse for det teologiske innholdet, nærmere bestemt for en *teologisering* hvor de teologiske og kommunikative dimensjonene ses i nær sammenheng. Denne artikkelen vil gi et bidrag til videre refleksjon om teologisering i forkynnelsen med søkelys på forholdet mellom teologi og erfaring. På bakgrunn av konkrete prekenstudier, og i lys av teorier fra Jan-Olav Henriksen om *hermeneutisk erfaring*, og fra Hartmut Rosa om *resonans*, vil den drøfte hvordan teologisering i prekener kan skje på måter som oppleves eksistensielt viktige.

Forskningskontekst

Forholdet mellom teologi og erfaring har vært et omdiskutert tema det siste århundret (Rasmussen, 2024). Likevel har oppmerksomheten for de konkrete livserfaringenes plass i forkynnelsen økt, særlig gjennom den tilhørerorienterte, induktive tilnærmingen i homiletikken fra 1970-tallet (Skjæveland & Mosdøl, 2013). Ut fra ønsket om å styrke prekenen som engasjerende kommunikasjon fulgte en interesse for prekenens struktur og bildebruk. Inspirasjon ble hentet fra retorikk, film- og litteraturteori. Dette førte til en kreativ jakt på konkrete bilder, eksempler eller hendelser fra samfunns- og hverdagsliv som kunne illustrere og styrke formidlingen (f.eks. Webb, 2001). Om en slik bruk av *erfaringsmotiv* har bidratt til opplevelsen av nærhet og aktualitet, er dette likevel ikke ensbetydende med at forkynnelsen fremstår som eksistensielt betydningsfull og at viktige spørsmål står på spill.

I en studie basert på prekenobservasjoner kritiserer Marius Timmann-Mjaaland den tilhørerorienterte vendingen i nyere homiletikk (2020). Han ser den i sammenheng med en velment, inkluderende ekklesiologi som kan lede til en prekenpraksis som glatter ut dissonanser i møte med bibeltekstene og fremstå med «forenklende preg, med vekt på inkludering, vennlighet og koselig imøtekommenhet» (s. 35). Han etterlyser prekener som i større grad fanger inn spenningene som finnes i bibeltekstene og som bærer preg av «uredigert og brutt, men fortettet sannhetshendelse». Ønsket om fornyet teologisk refleksjonen har vært drivkraft også i det amerikanske prosjektet «Homiletical theology. Preaching as Doing Theology» ledet av David Schnasa Jacobsen som har pågått siden 2015 (Jacobsen, 2015; jf. Nystrand, 2024, ss. 47–50). Ut fra en tenkning om teologiens kontekstualitet understreker Jacobsen hvordan en teologiserende forkynnelse må være av nyskapende, prosessuell karakter: «As context *change*, so also does the scope of the gospel» (Jacobsen, s. 54). Clara Nystrand (2024) tar opp tråden

fra Jacobsens publikasjoner med sin avhandling om teologisering i prekenen. Gjennom en bredt anlagt studie av 228 prekener i Svenska kyrkan, leverer hun et verdifullt sammenlikningsgrunnlag for vår studie. Hun presenterer flere interessante analyseperspektiv, tar opp et metodisk begrep om «bredvidstilling» fra Jonas Idestrom (s. 56f) og undersøker hvordan kontekst, bibeltekster og tradisjon samspiller i prekenenes teologisering. Med referanse både til den klassiske lutherske dialektikken mellom lov og evangelium og samspillet mellom eksistensielle spørsmål og svar hos Paul Tillich, drøfter hun spenningsforholdet mellom «nød» og «nåde», og hun utvikler begrepet «krux» som analyseperspektiv som skal tydeliggjøre «vad som gör at dette budskap behöver höras just nu» (s. 192f). Blant hennes mange funn er en skjelning mellom «djupmodell» og «breddmodell» i erfaringsbeskrivelsene (s. 93–95), og hun viser hvordan prekenene gjenspeiler en bredde av erfaringsmotiv, noe vi vil komme tilbake til nedenfor.

Til analysen av forholdet mellom teologi og erfaring har jeg imidlertid savnet en mer prinsipiell teologisk tilnærming til begrepet *erfaring*, slik vi finner det hos systematikerne Jan-Olav Henriksen i hans teorier om *hermeneutisk erfaring*, *orientering* og *transformasjon*. I min studie vil jeg ta utgangspunkt i disse, og i tillegg se disse i sammenheng begrepet *resonans* hos Hartmut Rosa.

Teoretiske perspektiver på erfaring

Erfaringer er i sin natur subjektive og kontekstuelle, noe som reiser spørsmålet om hvordan vi kan si noe allment om hva slags erfaringer vi kan anta er eksistensielt viktige for folk. Til dette mener jeg Henriksens teorier om *hermeneutisk erfaring* tilfører verdifulle perspektiv slik de er utviklet på bakgrunn av Hans Georg Gadamer's begrepsbruk. Premissene for Henriksen er at menneskets kontekst og alminnelige livserfaring inngår som en dimensjon i enhver form forståelse, også den teologiske. Erfaring er et sammensatt fenomen som omfatter persepsjon, oppmerksomhet, minne, forestillingsevne, beslutsomhet m.m. Erfaring er i stor grad språklig betinget, men kan også nedfelle seg i menneskets kropp og bevissthet på et før-kognitivt nivå (Henriksen, 2013, s. 283f). Religiøs erfaring er i prinsippet ikke en egen type erfaring, men er allmenne livserfaringer «fortolket og artikulert ved hjelp av ulike religiøse symboler» (2013, s. 383). All erfaring kan slik sett bli religiøs når den knyttes opp mot de motiver, fortellinger og fortolkningsrammer som troen gir. Når vi retter oppmerksomheten mot den hermeneutiske erfaringen, vil det være aktuelt å spørre både etter erfaringsmaterialet eller erfaringsområdet som adresseres, og etter erfaringen av å komme til (ny) forståelse, f.eks. i en gitt prekensituasjon.

I tråd med Gadammers skille mellom «Erlebnissen» og «Erfahrungen», sonderer Henriksen mellom «opplevelse» og «erfaring». Opplevelser kan være hverdagslige hendelser som passerer forbi uten at de får avgjørende betydning for ens egen selvforståelse eller samlede livshistorie. En hermeneutisk erfaring derimot er en erfaring som «gjør noe med oss» og skaper ny livsorientering. Den bidrar til transformasjon både av selv-bevissthet og bevisstheten om verden (2013, s. 384; 2014, s. 27). Hermeneutiske erfaringer «utvider eller legger noe til verden slik den allerede er til stede og fremstår i vår bevissthet». De representerer et brudd og en endring som markerer skillet mellom et før og et etter, og har karakter av en hendelse som bryter inn, destabiliserer og endrer perspektiver i forhold til tidligere forståelse. (2013, s. 385f; 2014, ss. 27–31). I Henriksens teoretiske utførelse står begrepene *orientering* og *transformasjon* sentralt (Henriksen, 2013, 2014, 2019). Når livserfaringer tolkes i lys av religiøse og teologiske symboler, bidrar de til *orientering* i tilværelsen. Når livet fortolkes på nye måter, kan det lede til fornyet selvforståelse og livsorientering slik at mennesket *transformeres*. Henriksen viser hvordan religiøse og teologiske motiv bidrar til orientering og transformasjon innenfor fire innbyrdes nært forbundne *erfaringsdimensjoner*: 1) den fysiske, erfarbare verden, 2) den sosiale og kulturelle verden 3) den indre verden av følelser, minner, tro, intensjoner og forståelse, 4) og til sist det han betegner som en type «ekstraordinær religiøs erfaring» eller erfaringer som relaterer til det ekstraordinære.

Henriksens perspektiver har mye til felles med begrepet *resonans* hos Hartmut Rosa (2016, 2022), og det er nyttig å se deres teorier i sammenheng. Den danske homiletikken Marlene Ringgaard Lorensen har i flere sammenhenger vist hvordan Rosas resonansbegrep er anvendelig for homiletikken, men også utfordrer den ved å forsterke en dialogisk, lydhør tilnærming til spekteret av menneskelig erfaring og til natur og miljø (2020, 2023). Resonansbegrepet er hentet fra musikk. Gjennom dette setter Rosa søkelys på hva som hemmer eller fremmer det som kan betegnes som en resonant, lyttende, dialogisk eller responsiv tilstedeværelse i verden. Resonansen kan gjøre seg gjeldende i forhold til naturen og det materielle; til andre mennesker; til kunst, ideer, religion, mening etc. Når resonans oppstår, har det en transformerende kraft på samme måte som den hermeneutiske erfaringen. Det resonante forholdet må ikke forveksles med det harmoniske, men omfatter også virkelighetens komplekse, motsigelsesfylte og dissonante sider. Resonansteorien uttyper våre perspektiv ved at den særlig åpner for dimensjoner i tilværelsen (og i prekenen) som gjør at vi blir berørt og beveget til responsiv adferd, samtidig som vi er underlagt ukontrollerbarheten eller skjørheten som alltid vil prege resonansforholdet (2022, ss. 31–37). På slike premisser kan teorien aktualisere enkeltmenneskets verdensforhold, både slik det *tematiseres*

innholdsmessig i prekenene og slik det forvaltes gjennom *språklige uttrykk*. Teorien åpner dermed for dimensjoner i tilværelsen og forkynnelsen som handler om det usikre, letende, utforskende og komplekse i virkelighetsforholdet, og som fanges opp gjennom menneskets intuisjon og estetiske sensitivitet.

Problemstilling, materiale og metode

Spørsmålet er hvordan slike teoriperspektiver om hermeneutisk erfaring og resonans kan operasjonaliseres i analyser av teologisering i prekenen hvor formålet er å se hvordan teologi og erfaring koples sammen på måter som er mer og mindre betydningsfulle for tilhørerne.

Materialet i undersøkelsen er skriftlige prekenmanus samlet inn under videreutdanningskurs i regi av MF vitenskapelig høyskole i perioden 2018 – 2022. Utvalget følger av hvilken preken den enkelte prest har ønsket å legge frem i kursets gruppearbeid, noe som medfører et mangfold av prekentelekter, teologiske temaer og kirkeårsplasseringer. Av ca. 200 deltakere svarte 44 ja til at deres preken kunne inngå i undersøkelsen. Prekenene er samlet inn fra prostier med bred geografisk spredning i landet. Verken Oslo eller det sentrale østlandsområdet er representert. Ut over dette er predikanter og stedstilhørighet anonymisert. Selv om det kun inngår 44 prekenen i studien, er de under analysearbeidet inndelt i grupper slik at de her i artikkelteksten benevnes i henhold til en nummerrekke med innebygde «luker», og som derfor teller fra P01 til P63. Prosjektet er meldt til Kunnskapssektorens tjenesteleverandør (SIKT).

Det ligger åpenbare metodiske utfordringer ved å si noe kvalifisert om hvorvidt enkeltmennesker kan ha opplevd en gitt preken som mer eller mindre eksistensielt viktig ut fra studier av et skriftlig prekenmanus. For det første er det mye å forvente at enhver preken skal fungere som en skjellsettende hermeneutisk erfaring, og vi modererer derfor spørsmålsstillingen til hvordan prekenen kan fremstå som *et bidrag* til en slik erfaring. For det andre vil en preken som regel inneholde flere erfaringsmotiv, og vårt søkelys rettes primært mot motiv som står sentralt i de enkelte prekenenes retoriske strategi. For det tredje er det en kjent sak at et skriftlig manus og en muntlig fremført preken i praksis kan arte seg ganske ulikt. For det fjerde, og nært forbundet med det forrige, vil de faktorene som bidrar til orientering, transformasjon og resonans stadig være underlagt subjektive og kontekstuelle betingelser. Så lenge en resepsjonsanalyse med tilhørerne til alle de 44 prekenene ligger utenfor rekkevidde, er vi henvist til de skriftlige manuskriptene og de verktøyene en litterær og retorisk analyse tilbyr for å kartlegge ordenes virkning. Analysen av de skriftlige prekenmanusene vil på sin side gi oss mulighet til å se særlig på prekeninnholdet, og vi kan forholde oss til

et langt større antall preker enn en resepsjonsanalyse ville tillate. En innholdssorientert lesning av skriftlige manus vil bli preget av skjønnsutøvelsen hos den som utforsker. En slik lesning må til gjengjeld kvalifiseres gjennom bruk av mest mulig avklarte analysekriterier.

Henriksen trekker frem slike analysekriterier i en særskilt drøfting av prekenen som kommunikativ praksis, der han drøfter hvordan forkynnelsen kan bidra til orientering og transformasjon i en sekularisert og egalitær kontekst (2019, ss. 149–154). Han viser da til predikantens subjektive troverdighet, prekenens innholdsmessige troverdighet og at det som sies fremstår som gyldig for dem som hører. Vi gjenkjenner de grunnleggende retoriske dimensjonene, og noterer samtidig en betoning av den innholdsmessige tilknytningen til menneskers kontekst og hverdag som forutsetning for en vellykket kommunikasjon (s. 152f). Premissene om at den hermeneutiske erfaringen former selvforståelse og livsorientering i verden, tilsier imidlertid at prekenanalysen ikke bare kan se etter tilknytningspunkter til kontekst og hverdag i sin alminnelighet. Den må se etter *de som berører virkelighetsforståelsen og må anses som ladede eller avgjørende for livsinnstillingen som helhet*. Et retorisk verktøy for å analysere slike saks- og spenningsforhold i preker, er utviklet hos homiletikeren John S. McClure. Særlig relevant for oss er perspektivene i aktantmodellen fra semiotikeren Greimas for analyse av dypstrukturer i alle typer narrativer (2003, ss. 93–135). Framfor å benytte modellen i sin fulle bredde, trekker vi ut ressursene som er særlig aktuelle for vår problemstilling med spørsmål etter roller, aktører, motsetninger, spenningsakser, fallhøyde og hva som står på spill i prekenplottene (jf. Øierud & Jakobsen, 2009, ss. 89–99). På dette punktet henter vi utfyllende analytiske perspektiv fra Nystrand om spenningen mellom eksistensielle spørsmål og svar, problem og løsning, samt begrepene *krux*, *nød* og *nåde* som også vi tar i bruk (2018, 2024). Et gjennomgående analysegrep vil samtidig være den deskriptive kartleggingen av motiv og erfaringer i preker, og hvordan disse koples sammen med og tolkes i lys av teologiske motiv, fortellinger og symboler. I dette vil vi bygge på beskrivelsesmetodikken slik den er utviklet og presentert hos Øierud & Jakobsen (2009). På bakgrunn av Rosas resonansteori vil vi i tillegg anlegge et språklig analyseperspektiv der vi spør hvorvidt den retoriske og språklige detaljeringsgraden kan gjenspeile lydhørhet, resonanse, sanselighet og dialogitet i møte med livsvirkelighet og livserfaringer. Det betyr at prekenanalysen vil spørre etter:

1. Erfaringsmotivene: Hva slags livserfaringer og erfaringsdimensjoner adresseres i henhold til Henriksens fire erfaringsdimensjoner? Hvor tydelig blir erfaringene adressert og i hvilken grad kan de anses som avgjørende for menneskers virkelighetsforståelse og livsinnstilling som helhet?

2. Orientering og transformasjon: På hvilken måte bidrar prekenenes teologiske motiver til orientering og transformasjon ved at de setter livet og livserfaringene i et (nytt) teologisk perspektiv? Hvordan tydeliggjøres spenningsakser, kontraster, motsetninger, trusler, aktører, fallhøyde og krux i prekenene? Hva er sammenhengen mellom problem og løsning, nød og nåde?
3. Virkelighetsforholdet: Med hvilken lydhørhet, observasjons- eller resonansevne beskrives menneskets livserfaringer? I hvilken grad blir fremstillingen preget av gjenkjennelige erfaringsbeskrivelser, språklig nærhet og nyanser? Hvordan fanger fremstillingen opp kompleksitet, dissonanser, dilemmaer, det ukontrollerbare eller uoverskuelige i tilværelsen?

Analyse av prekenene

Illustrasjoner og livstolkning

Homiletiske lærebøker betrakter ofte erfaringsmotiv som *illustrasjoner* og kommunikativt belysende virkemidler i formidlingen. Et eksempel finner vi hos Thomas Long (2005, ss. 198–224). Han viser til de tre grunnkategoriene innen bildebruk, *sammenlikning*, *eksempel* og *metafor*, og regner sammenlikningen, *similen*, som den mest grunnleggende. Den har til formål å skape forståelse ved at noe kjent sammenliknes med noe ukjent, som når Jesus bruker bilder fra hverdagen for å beskrive noe som skal skje i et fremtidig eskatologisk Guds rike. En slik bildebruk, der erfaringsmotiv fra den synlige virkeligheten illustrerer det som ligger i en fullt ut *guddommelig*, *usynlig*, *åndelig* eller *eskatologisk dimensjon*, forekommer i begrenset grad i vårt materiale: Eksempler er nattverdsoblaten som illustrasjon på Guds hensikt med Jesus som «løsepenge» for mange (Po8), sommerfuglen som et bilde på oppstandelsens virkelighet (P14) eller den latinske fotballfesten som bilde på den eskatologiske gleden i himmelriket (P29). Slik bildebruk har sin egenart og styrke i at den (ofte kognitivt) belyser det som ellers ligger utenfor menneskets erfarings- eller erkjennelseshorisont.

Vi ser derimot flere eksempler av en nær beslektet, men likevel noe annerledes form for *simile*: hvor erfaringsmotiv fra én side av livet tjener til å illustrere forhold ved en annen side av det erfarte livet, men slik det er påvirket av Guds rike eller det relaterer til Gud: Vi hører om surdeigen som illustrasjon på Guds rike som vokser inne i mennesket (Po1), om blikk-kontakten mellom mennesker som bilde på et relasjonelt møte med Gud (Po7), eller om en desorientert reiseleder som bilde på en villedet kirke med dårlige hyrder (Po3). Denne formen for sammenlikning beskriver forhold som både *kan sees* og *erfares* i menneskelivet og som karakteriseres teologisk gjennom bruk av bilder med andre erfaringsmotiv

fra dagliglivet. De blir eksempler en *livstolkning*, hvor erfaringer blir «fortolket og artikulert ved hjelp av ulike religiøse symboler», slik Henriksen uttrykker det.

En slik livstolkning finner sted også gjennom den bildebruken Long kaller for *eksempler*. Eksempelen henter ut en del av et større bilde for å tydeliggjøre et poeng, slik Jesu tale om mennesker som solgte alt de eide, var eksempler på hvordan Guds rike forandret mennesker. I prekenmaterialet blir rettferdighetskampen til Martin Luther King eksempel på et fremtidshåp til Guds rike som beveger mennesker allerede nå (P29), og solidaritetsengasjementet i konfirmanttiden blir eksempel på fellesskapet i den verdensvide kirken (P45). Det er denne bruken av erfaringsmotiv som dominerer i vårt materiale. De aller fleste prekenene opererer med én eller flere eksplisitte referanser til hendelser, situasjoner, fenomener eller livserfaringer i nåtidskonteksten som blir gjenstand for teologisk fortolkning. Unntakene finner vi i en preken som ut fra Matt 5,1–12 kun utlegger med abstrakte generaliseringer som: «Barmhjertighet [er] mer enn følelse, det er aktivitet, det er handling» (P30), eller i en skildring av Johannes-disippelen i Joh 21 som kun oppholder seg i tekstens fortellingsverden – dog på en måte som gjør at de emosjonelle reaksjonene åpenbart kan skape nåtidig gjenkjennelse for dem som hører (P29).

Innledende kartlegging av erfaringsmotiv

Henriksens fire erfaringsdimensjoner gir referanseramme for kartlegging av erfaringsmotiv i våre prekener, og for å se dem i sammenheng med forhold som i prinsippet kan ses som grunnleggende i ethvert menneskes eksistens:

Den ytre, fysiske verden utgjør en fellesmenneskelig erfaringshorisont og kan i prinsippet adresseres fra mange synsvinkler. I vårt materiale er det særlig *erfaringsmotiv fra naturen* som trekkes inn, og de står sentralt i to prekener: En friluftsgudstjeneste beskriver naturen som «uendelig vakker», den utfolder motiv om trivsel og stillhet og om mennesket som «vove saman med livet rundt oss» (P21). En påskedagspreken tar utgangspunkt i en billedrik beskrivelse av soloppganger, blomster, trekkfugler og fuglesang. Naturmotivene etablerer en positiv emosjonell ramme som etter prekenens ordlyd «akkompagnerer» påskedagsbudskapet (P10). Naturmotiv nevnes også i andre prekener, om enn mindre retorisk sentralt plassert. Eksplisitt *problemorienterte referanser* til den ytre verden er færre, men finnes i advarselen mot alt det markedskreftene fyller livene våre med (P12) og mot «å samle seg rikdom», fortrinnsvis ut fra skaden forbruket påfører skaperverket (P06). Ordet «miljø» forekommer totalt seks ganger fordelt på fire prekener, i to av dem som eksempel på krisetegn i verden, og i to prekener der miljøspørsmålene adresseres mer direkte. Ordet «klima» forekommer kun én gang i hele materialet, da i en opplisting av hva folk flest kan være opptatt av (P54). Forholdet til naturen og den ytre sansbare virkeligheten kan representere store,

eksistensielle tema, slik blant annet Rosa beskriver i sin resonansteori (2016). Vi har sett at naturforholdet er hovedsak i én preken (P21), at det kommer til uttrykk noen få andre steder, men ellers adresseres lite som et tema med betydning for menneskers virkelighetsforståelse eller levemåte.

Den sosiale og kulturelle verden omfatter fellesskapet både i samfunnsperspektivet og i de nære relasjonene. Menneskets relasjonalitet betones flere steder som et grunnvilkår (P45, P61). Når forhold i samfunnet trekkes inn, er det ofte med henvisning til *nøden og utfordringene i storsamfunnet*. Fem prekener adresserer sosial urett og nød som tydelig tema i prekenplottet, mens nesten like mange nevner tematikken på mindre betont plass. Det vises til flyktningers situasjon (P2, P26, P41), terror (P2, P14, P23) forfølgelse (P2, P14), fattigdom (P06, P14, P23), krenkelser og mobbing (P12), og urett overfor samer (P63). *De nære relasjonene* tematiseres markert i seks prekener, og nevnes mindre betont i like mange. Vi hører om gleden over fellesskap i familie og menighet (P10), over et nyfødt barn og venneforholdet (P33). Tilsvarende nevnes sykdom, død og sorg som de negative motsatser når de truer betydningsfulle relasjoner (P02, P07, P10, P13, P14). De nære relasjonene fremstilles generelt som goder, samtidig som bildet nyanseres i prekener om ekteskap og skilsmisse (P43, P53, P62). Kvinneperspektivene trekkes spesielt frem i to prekener (P02, P43). Relasjonserfaringer er i sin natur grunnleggende for selvforståelse og innstilling til livet. I hvilken grad motivbruken bidrar til hermeneutisk erfaring, vil likevel være avhengig av hvordan de tolkes og settes i spill, noe vi drøfter mer nedenfor.

Erfaringer i *menneskets indre verden* angår både følelser, forestillinger, minner, tro, intensjoner og forståelse og blir sånn sett direkte eller indirekte berørt i alle prekener. Samtidig blir indre erfaringer omtalt direkte i noen sammenhenger: Fire prekener adresserer ungdoms og konfirmanter selvforståelse ved å fremheve deres rolle og oppgaver i verden (P1, P25, P45, P61). Andre tar opp de intellektuelle utfordringene knyttet til tro, enten ved å gå i aktiv dialog med et «naturvitenskapelig preget verdensbilde» (P29), eller ved å advare mot behovet for å «forstå alt» (P22), eller å la etikken styres av «egen fornuft» eller «omgivelsenes forventninger» (P03). Når det indre livet er i søkelyset, ligger imidlertid hovedvekten ofte på relasjonelle forhold vi nettopp har pekt på, som tap, sorg og død.

Interessant i lys av en eksistensialistisk eller pietistisk tradisjon, er omtalen av menneskets *selvforståelse og erfaring sett i forholdet til Gud*. Det går ikke alltid klart frem om erfaringsmotivene viser til reelle erfaringer eller til en ideell virkelighet. Det gjelder ved bruken av ordet *fellesskap* brukt om forholdet til Gud (P10, P11, P14, P24, P29), og for ordet *tørst* (P12, P27). Tilsvarende gjelder for begrepene *synd* og *skyld*. Ordstammen *synd* forekommer i halvparten av prekenene, men overveiende i sitater fra bibelvers, liturgi eller formelaktige uttrykk som: han skulle

«gå lidelsens vei og dø for all verdens synd og skyld» (Po9), «Han tok våre synder på seg, og vi får hans rettferdighet» (P33), eller i omtalen av menighetens «vi» som «tilgitte syndere» (P10, P33). Liknende ser vi i bruken av ordstammene *tilgi/tilgivelse* og *skyld*. Begrepene brukes, men få prekeners beskriver hva slags *erfaringer* som ligger bak. Vi skal senere se et eksempel på det motsatte når det gjelder begrepet *skam*.

Det ekstraordinære og det evige representerer dimensjoner utenfor den verden mennesker normalt erfarer. Etter Henriksens modell kan også *oppfatninger* og *forestillinger* om det ekstraordinære betraktes som en del av den erfarte virkeligheten slik at forestillinger om oppstandelse og evig liv også vil nevnes her (Henriksen, 2014, s. 283). Mens vi vektlegger kartleggingen av motivene nå, drøfter vi motivenes rolle i teologiseringen nedenfor. Ingen av prekenene omtaler ekstraordinære erfaringer som skjer i nåtid. Det trenger ikke overraske siden det kun er tre underfortellinger blant prekentekestene, og i disse prekenene er det andre tema som trekkes frem: som å se og bli sett av Jesus (Po7), eller om Guds omsorg for de utstøtte og fremmede (P26, P41).

Evighetsperspektivet har stått sentralt i kirkens formidling og gjennomsyrrer symboler i kirkerom, kirkekunst og liturgier. Perspektivet ligger implisitt også i begreper som *frelse*, *dom*, *rettferdighet*, *himmel*, *paradis* eller *Guds rike*, som når Jesus omtales som «vår frelser og venn» (P33), eller når troen åpner veien «til himmelrik» (P46). Det er samtidig bare en tredjedel som nevner evighetsdimensjonen eksplisitt, ofte i prekenenes avslutningsledd. Slike mønster finnes i flere påskedagsprekeners. Utover dette, er det kun to som behandler evighetsperspektivet som sentralt tema (P23, P29). Dette betyr ikke nødvendigvis at evighetsperspektivet betraktes som uvesentlig eller et vedheng, som vi kommer tilbake til.

Orientering og transformasjon

Motiv fra den ytre, fysiske verden

Vi har sett at prekenene generelt gjenspeiler et positivt forhold til den ytre virkeligheten. Naturmotiv trekkes gjerne inn som referanser med positive konnotasjoner, men uten at den overordnede virkelighetsforståelsen forklares, utfordres eller settes i spill. Én sekvens viser til nærværserfaringen i «Guds naturkatedral» (Po4), en annen forbinder Bibelens nøysomhetsideal til kunnskapen om en planet med «nesten 7 milliarder mennesker og et begrenset antall naturressurser» (Po6). Men ellers er det prekenen fra en friluftsgudstjeneste som trer frem med koplingen mellom naturerfaring og fortolkning (P21). Den beskriver omgivelser i natur- og kulturlandskap, med hus og hager, der alt har et opphav, står i en sammenheng, og er overlevert som gave til menneskene. Fra skapelsesfortellingen i 1 Mos 2 trekkes linjene til skapelse og paradislengsel:

Kanskje er dette ein av dei djupaste lengslane som ligg i oss menneske, lengselen inn att i denne første gode, vakre hagen, heim att til dette paradiset som gjekk tapt for oss menneske i vårt opprør mot Gud (...) For livet vårt er vove saman med livet rundt oss. Vårt liv ville ikkje ha vore utan sol, utan vatn, utan jorda som gjev grøde, utan tre og buskar som ber frukt. Vi haustar frå havet, frå skogen og fjellet, og ikkje minst frå fjøset. (P21)

Prekenen fremhever det vakre, både gjennom naturskildringene og i den teologiske fortolkningen. Natur- og gudslengsel tolkes i lys av hverandre og knyttes til et virkelighetsbilde der alt er vevet sammen i en skapt helhet. Prekenen er varm og material-nær i språket: Den nevner mat, hud, vann, jord, trær, busker, bær og lekende barn. Den munnar ut i en oppfordring til takknemlighet og til å se Guds velsignelser i tilværelsen. Vi merker et resonant natur- og virkelighetsforhold som også gir seg uttrykk i språket. Slik berøres virkelighetsforholdet som helhet, og prekenen blir et eksempel på at livet kan settes i et nytt lys med mulighet både for eksistensiell orientering og resonans. Samtidig hører vi lite om hva som står på spill om mennesker ikke ser livet i dette perspektivet. Det harmoniske står i forgrunnen. Vi hører om nåden, men ikke om noen form for eksistensiell nød. Et slikt valg kan være velbegrunnet i den enkelte prekenkontekst. Men hvis harmonien alltid preger bildet, og forkynnelsen ikke også fanger inn motsetning, kompleksitet og dissonans, blir forkynnensens krux og transformerende potensial svekket.

Motiv fra den sosiale og kulturelle verden

Vi gjør liknende funn i omtalen av *menneskets sosiale og kulturelle verden*. Flere prekenere vektlegger ungdoms positive rolle og oppgaver i verden (P01, P25, P45, P61). Ett sted skjer det med utgangspunkt i det afrikanske ordet «Ubuntu», som betyr «jeg er fordi du er», med videre konkrete referanser til lagspill, fellesskap, fasteaksjon, lystenning, gripekors og bønnepraktiser i konfirmanttiden (P45). Jesu ord om bønn fra Matt 7,7–8, «be, så skal dere få» og «bank på, så skal det lukkes opp for dere», flettes sammen med fellesskapsmotivet gjennom hele prekenen:

Som kirke er vi Guds hender her på jorden, en del av det verdensvide fellesskapet av mennesker som tror, og av mennesker som fortsatt ber. Bønn kan være som en time-out. En kort pause til å tenke seg om, og så gå videre. Når vi ber, er det i tillit til, og tro på at Gud hører oss, at Gud alltid er nær oss. Vi er ikke alene. (P45)

Vi hører videre hvordan bønnen Fadervår innlemmer i et fellesskap: «Ikke noe sted heter det 'jeg', 'meg' eller 'min'. Vi er et lag, et fellesskap som ber. Vi er del av en verdensvid kirke» (P45). Det «lukkes opp», ikke bare for et fellesskap med Gud i bønn, men også for et lokalt og verdensvidt kirkefellesskap. Med referanser til

praksiser og opplevelser i konfirmanntiden får den enkelte en mulighet til å tolke seg selv og livet som en del av en stor, global og guddommelig livssammenheng. Perspektivene berører avgjort identitet og virkelighetsforståelse som helhet. Samtidig registrerer vi også her at spenningsakser og trusselmotiver er lite fremtredende. Fellesskap kan implisitt være det positive motstykket til å være alene, og når vi deler og «alle får det de trenger for å leve», er det en underforstått motsetning til mangel og nød i verden. Men det er bare harmonien som løftes frem, og det som står på spill, blir mindre tydelig. Dette ser vi både i den nevnte prekenen og i de andre vi har referert til i denne gruppen (Po1, P25, P45, P61).

Spenningsaksene er større i prekener hvor *nøden i verden* er sentralt erfaringsmotiv. Nøden beskrives mer og mindre spesifikt, noen ganger med opplisting av hva som dominerer nyhetsbildet, andre ganger med detaljerte situasjonsbeskrivelser. Felles er at beskrivelsene av nød er utgangspunkt for et teologisk tilsvaret. Tilsvaret kan begrunnes i Guds omsorg for den fattige, undertrykte og nødlidende (P23, P26, P41, 63) eller i advarselen mot ulikhet, materialisme og naturødeleggelse (Po6). Karakteristisk for flere er at tilhøreren blir ansvarliggjort som aktør, som her:

Det er fastetid, det er tid til å stoppe opp og tenke over hvordan vi kan utrette noe, gjøre en forskjell og fremme rettferdighet i en verden som på mange måter er urettferdig og overforbrukende. Hvordan kan vi der vi bor, i menighetene våre, i landet vårt og verdens-samfunnet leve slik at ulikhetene brytes ned, og fellesskapet styrkes? (Po6)

Prekenen er spesifikk både på erfaringsbeskrivelser og teologisk fortolkning. I tillegg er den tydelig i fremstillingen av den eksistensielle nøden på en måte som skaper spenning mellom problem og løsning. Oppgaven med «å gjøre en forskjell» tillegges talesituasjonens «vi» (Po6, P41). Prekenene vil skape transformasjon, endringene er tydelig teologisk motivert, og det er tilhøreren eller «vi-et» som blir endringsagenten i rollebildet.

Perspektivet er annerledes i en påskenattspreken som inneholder nærgående og opprørende erfaringsmotiv knyttet til terror og frykt i verden, men også til smertefulle opplevelser av sorg, vold og overgrep i det nære: «Det skjer overalt. Det skjer midt iblant oss» (Po2). I kontrast til bildene av verdens ondskap tegnes et korsteologisk bilde av håpet «om at det må finnes en Gud som er under alle dyp» og som «kjemper for oss»:

Påskenatt – i det dagen demret. Steg Jesus ut på jorden. Med seier og sårmerker i hendene. Og med håp og oppstandelse i gave – til hele sin kirke (Po2).

Her forkynnes ikke nødvendigvis noen endring av de ytre forholdene, men et nytt perspektiv på verden gjennom troen på en Gud som kjemper, er nær og gir håp.

Motiv fra menneskets indre verden

Blant flere kartlagte erfaringsmotiv fra menneskets indre verden setter vi søkelyset på *erfaringer og selvforståelse i forholdet til Gud*, som når «mennesker blir berørt på dypet av Jesus» (P14). Vi har allerede nevnt hvordan erfaringsbeskrivelsene ofte blir uklare i den sammenhengen. Ordene synd og skyld blir brukt alt overveiende uten at det går frem hva slags emosjonell eller eksistensiell situasjon dette handler om. Noen få steder får vi utlegninger som går nærmere inn på motivbruken, for eksempel ved å si at frelse «betyr fri hals» med henvisning til frigjøring fra slaveriet og at Gud løser mennesker fra «å være lenket til sin synd og dermed sin skyld overfor Gud» (P28). Én preken utlegger det å «ta imot Guds nåde og tilgivelse» med disse ordene:

Han reiser oss opp når mi trør feil, misforstår og svikter – slik som han gjorde med Simon Peter og dei andre. Han som er hos oss når livet blir vanskelig, når vi mislykkast. Når vi gir etter for fristelsane og ikkje greier å leve livet så rett som vi gjerne vil. Jesus gir oss ikkje opp ... (P09).

Det skal ofte ikke så omfattende utlegninger til for at teologiske motiv og nåtidig erfaringsmateriale kan tolkes i lys av hverandre og på den måten styrke gjenkjennelighet og virkelighetsforhold i kommunikasjonen. Et annet eksempel er bruken av ordet *tørst* som leksikalsk peker mot en erfart kroppslig mangel og trang, med sin positive motsats om å få trangen stilt. To prekener om Jesus som møter kvinnen ved brønnen i Joh 4, tar begge utgangspunkt i høyst levende beskrivelser av erfart fysisk tørst som billedlig bakgrunn (P12, P27). Men ingen av disse gir klare beskrivelser, verken av hva slags erfaring av eksistensiell lengsel eller nød det siktes til, eller hva det innebærer å få nøden stillet. Den ene prekenen munner i stedet ut i oppfordringer til å «øse av hans kilder – fyll oss med Guds ord – lese og la hans ånd tale til oss. Søke Gud i bønn...» (P12). Den andre antyder erfaringer i tilbedelsen, men blir samtidig prinsipiell i avvisningen av erfaringens betydning i gudsmøtet:

Det å møte Gud handler ikke først og fremst om noe vi skal føle, erfare eller forstå. Å møte Gud er bøye seg for noe som er større enn oss selv. Bøye seg for Gud, la Gud være Gud. Gud er alle tings sentrum, ikke vi. (P27)

I stedet for å tydeliggjøre erfaringer av hvordan det er å være en *mottaker* i gudsmøtet, ender begge opp med å betone *handlinger og ansvar* der talesituasjonens «vi» fremheves som *subjekter* i rollebildet. Slik kan gaven i gudsmøtet lett bli til en oppgave.

Et tredje eksempel gis gjennom begrepet *fellesskap* som inngår som betegnelse på menneskets relasjon til Gud i flere prekener. Selv om begrepet kan ses som metafor med røtter i menneskets sosiale livsverden, brukes det i stor grad som en ontologisk kategori og utvetydig positiv betegnelse på hva mennesket gis i gudsrelasjonen. Hva fellesskapet konkret består i, blir sjelden utdypet. Derimot blir *fellesskap* begrepet som skal forklare andre teologiske forestillinger – som hva Jesu død og oppstandelse bringer i påskebudskapet (P10, P11, P14), eller i oppsummerende prekenledd om hva frelsen innebærer (P24, P29). I noen få tilfeller gis begrepet et mer erfaringsnært innhold ved at det settes opp mot opplevelser av forlatthet eller Guds fravær, for eksempel med klangbunn i Jesu eget rop «hvorfors har du forlatt meg?» (P02, P11), eller når begrepet rammes inn av en omtale av mellommenneskelige fellesskap og utdypes gjennom formuleringer om å «se» og «bli sett» av Gud (P07).

Motiv forbundet med det evige

På samme måte som for begrepene synd, skyld og tilgivelse, har vi sett at evighetsperspektivet kommer til uttrykk, ofte i faste eller høytidelige vendinger, men at det sjelden blir utfoldet på en eksplisitt måte. Én utlegger motivet «Guds rike» med et klart dennesidig perspektiv og med utfordring til politisk engasjement i møte med andres nød (P26). Ellers er evighetsperspektivet utførlig behandlet i to prekener, den ene på Domssøndag over Matt 25,31–46. Dette er den eneste prekenen i materialet som eksplisitt behandler dom som tema (P23). Den andre tar opp intellektuelle utfordringer knyttet til troen på det evige livet (P29). Denne viser hvordan politiske utopier og ulike typer eksistensielle lengsler har paralleller i det kristne evighetshåpet, men beskriver samtidig hvordan det kristne håpet har en annen transformerende kraft. Det blir eksemplifisert gjennom samfunnsengasjementet og rettferdighetskampen til Dr. Martin Luther King og hans medarbeidere:

Hvor har de det fra, disse kuede menneskene? Med hvilken begrunnelse tror de dypt i sitt hjerte at de skal seire? (...) Men denne flokk mennesker som Martin Luther King ledet, sang likevel om fremtiden og gjennom det hentet de fremtiden inn i deres nå. (P29)

Liknende motiv finnes i en påskedagspreken som knytter oppstandelseshåpet til menneskers kamp mot dødskreftene i verden. Vi hører om trossøsken i Egypt og Pakistan som trosser diskriminering, selvmordsbombere og terrortrussel i

kampen for troen, påskedagsfeiringen, kjærligheten til medmennesker og forsoning mellom fiender:

Hvor kommer det fra, dette håpet som selv dødens uomtvistelighet ikke klarer å knekke? Hvor kommer det fra, dette lyset som stadig finner nye veier, inn i det dypeste mørket? Hvor kommer den fra, den usannsynlige gleden og freden, den uventede viljen til forsoning, og denne ukuelige viljen til å ofre seg for andre? Jo, fra Jesu Kristi oppstandelse fra de døde. (...) I fjor ble 49 mennesker drept av selvmordsbombere i to byer i Egypt på palmesøndag. I forfjor ble 75 drept i Lahore i Pakistan på påskedag. Mer enn 340 ble skadet. Rent fornuftsmessig burde folk holdt seg hjemme, tenker vi kanskje. Men de gjør ikke det. (P14)

I begge prekenene møter vi en sterk spenningsakse ved at døds- og livskrefter stilles energisk opp mot hverandre. Med språklig intensitet beskrives oppstandelsen som en kraft som endrer menneskers liv. Begge steder ser vi oppstandelsestro omsatt i kjærlighetshandlinger som trosser normal «fornuft». Valgene menneskene gjør, avdekker en livsinnstilling som står i kontrast til valgene som preger de fleste liv til daglig. Slik forkynnes oppstandelsen som en transformerende realitet. Frelsesmotivene bidrar til transformasjon, ikke ved at prekenen appellerer til tilhørerens subjektive skyld- eller ansvarsfølelse, men ved å vise til oppstandelsens virkning som en observerbar realitet i menneskers liv allerede nå.

Virkelighetsforhold og resonans

Vi har sett at materialet rommer et bredt spekter av erfaringsmotiv, samtidig som virkelighetsforholdet forhandles på ulike måter. Ord som *felleskap*, *synd* og *skyld* ble i stor grad anvendt som generaliserende begreper med distanse til konkrete erfaringer. Liknende skjer når erfaringsvirkeligheten adresseres gjennom opplister som: «vi er fortsatt omgitt av sykdom, fattigdom, av krig og terrorhandlinger, flykningestrømmer og miljøkrise» (P23), eller «begravelse, sorg, fortvilelse» (P13). Når emosjonelt ladede felt refereres med en rad substantiver, kan det implisitt skapes en avstand til virkeligheten som beskrives. Det blir mye for en tilhører å absorbere. Man kan selvsagt ikke ha like inngående erfaringsbeskrivelser i alle prekenene, slik Nystrand fremhevet gjennom sin sontring mellom bredde- og dybdemotiv i omtalen av erfaringer (2024, ss. 93–95). Samtidig merker vi oss hvor lite som skal til for å styrke virkelighetsforholdet når erfaringsmotivene utfoldes med enkle verbale ledd eller eksempler, slik vi så til begrepene synd eller fellesskap. Med utgangspunkt i Rosas resonansperspektiver vil vi i tillegg spørre etter responsive dimensjoner i prekenene. Foruten å representere en generell patos- eller etosdimensjon, dreier dette seg om at talen får en responsiv

karakter ved å være tydelig formet av virkeligheten den forsøker å gjengi. Vi skal se på to eksempler:

En preken tar opp temaet *skam* på bakgrunn av erfaringsmotivet om nakenhet i syndefallsfortellingen 1 Mos 3,8–15 (P24). Motivet om å *skjule seg* leder til en utførlig bearbeiding av skammen som tema. Det nærgående spørsmålet «menneske, hvor er du?» går igjen som refreng. Skamerfaringen utforskes og forklares som noe annet enn erfaringer av synd og skyld, den beskrives som en opplevelse nært «knyttet til selvfølelsen» og til det emosjonelle å «føle seg liten, med ønske om å skjule seg og synke i jorden». Bilder av mislykkethet hentes frem fra TV-serien «Skam» og gjennom sitat fra Olav Duun: «Skamma er vondare enn noko anna vondt.» Det trekkes stadige paralleller mellom bibelfortellingen og våre nåtidige erfaringer: «Vi strekker ikke til, vi bryter grenser – og vi gjemmer oss». Mot siste del kommer prekenen til et høydepunkt og sier:

Menneske, hvor er du: Spørsmålet lød til Adam og Eva den gang i tidenes morgen, og det har fortsatt å lyde ned gjennom årtusenene. Hvor er du? Hvorfor gjemmer du deg, for deg selv, for andre mennesker, for Gud? Menneske, hvor er du? Det ligger en dyp lengsel i dette spørsmålet? Gud Herren vandret i hagen. Han oppsøkte mennesket (...) Gud holder aldri opp med å oppsøke sitt elskede menneske. (P24)

Sentrale bibelske tema løftes frem og knyttes til komplekse og aktuelle eksisteranserfaringer. Den språklige og retoriske utførelsen skjer med varhet for erfaringene som beskrives, samtidig er det ikke tvil om hvilken forskjell gudsdimensjonen representerer. Slik demonstrerer denne prekenen muligheter som ofte ikke tas i bruk når ladede begrep som synd og skyld anvendes i det øvrige materialet.

Det andre eksempelet er en preken om *ekteskap og skilsmisse* ut fra Mark 10, 2–9. Den innleder med å ta tilhørerne inn i vielsens følelsesregister:

Det er en sånn helt spesiell forventningsfull stemning i kirka når vi sitter der og venter på at døren skal gå opp og bruden komme inn. Det er akkurat som vi kan ta og føle på nervøsiteten og høytiden i det som snart skal skje. (P43)

Den forteller videre om møter med mennesker som ikke maktet samlivet og om sorgen når samlivet ikke går som håpet. Med henvisning til ritualets formulering om å «ære og elske» spørres det om løftet egentlig er «for stort» i møte med livets realiteter:

Noen synes kanskje det er litt for stort og for langt. Et litt for stort løfte? Men det går jo heller ikke an å spørre: Vil du elske og ære henne, og bli trofast hos henne i gode og onde

dager i 5 år? Eller 8 år? Det er noe med kjærlighetens vesen – Det nytter liksom ikke å fisle med det – det må være alt eller ingenting.

Tilhøreren tas med i en vending der oppmerksomheten føres fra enkeltbudet og opplevelsen av tilkortkommenhet, til det absolutte kjærlighetskravet hos Jesus: «Men er det én ting vi vet om Jesus, så er det at der i millimeterland rundt liv og moral og ansvar, der er ikke han». Med referanse til Jesu ord til den rike unge mannen om å selge alt, sier prekenen:

Hva sa Jesus til han? Tja, du burde kanskje gi 11 %? Eller 12, det ville være bra nok? Neida, ikke Jesus. «Selg alt du eier og gi til de fattige», sa han. Alt. Intet mindre. Han kompromisser liksom aldri på det som er idealene.

Mot slutten siteres utdrag fra 1 Kor 13 om kjærligheten som utholder, tror, håper og tåler alt, som følges av disse ordene:

Veldig store ord. Det er som vi løfter hodet og ser de blanke, skinnende ordene. Det er ikke sånn at vi tror at dette blir lett. Men det er noe med at hvis vi mister troen på kjærligheten og hva den kan skape mellom oss, så mister vi mye av det som gjør oss til mennesker. (P43)

Prekenen avslutter med å vise til Gud som kjærlighetens kilde. Den fremstår med et korthugget, energisk språk både i omtalen av livet og av kjærligheten. Responsiviteten viser seg i måten den reflekterer spekteret av følelser, tanker, bilder og erfaringer som knytter seg til vielse og samliv. Den gir rom for kompleksiteten samtidig som den holder frem den kompromissløse kjærligheten, ikke gjennom formaninger til tilhøreren, men ved å tydeliggjøre Guds og kjærlighetens vesen. Slik fremstilles kjærligheten fra Gud som radikal og transformerende for livet.

Drøfting

Erfaringsmotiv, transendens og immanens

Kartleggingen ovenfor viser at tradisjonelle teologiske temaer om synd og nåde, fortapelse og frelse synes å være nedtonet til fordel for spørsmål som gjelder livene her og nå. Innebærer dette en tilhørerorientering der spenningsaksene svekkes, og at forkynnelsen blir mer triviell enn eksistensiell? Vi har for det første registrert ulike grader av erfaringsnærhet, utfoldet innenfor et bredt spekter av erfaringsdimensjoner knyttet til natur, verdenssamfunn, nære relasjoner, indre liv og gudsforhold. Det er kun et fåtall prekener som ikke har eksplisitte referanser til erfaringsvirkelighet i vår egen samtid. Observasjonene samstemmer med

de Nystrand gjør i sitt materiale der prekenen kun unntaksvis lukker seg inne i det dogmatiske eller tekstlige universet (Nystrand, 2024, s. 95f). I motsetning til hennes studie fra 2018 finner vi ikke at problemorienteringen dominerer og at motivet nød er mer utfoldet enn nåde. Det er heller påfallende i hvor liten grad krisetegnet i tiden som klima, miljø eller fattigdomsproblemer blir berørt.

For det andre, selv om vi finner mange og varierte motiv fra de ulike erfaringsdimensjonene, ser vi lite bruk av *bilder* i betydningen *illustrasjoner*. Det gjelder særlig den klassiske formen *simile*, der erfaringsmotivene fra den kjente virkeligheten skal forklare oss det ukjente. Interessen for å forklare det som ligger i det eskatologisk eller åndelig ukjente, synes å være begrenset. Vi ser en forskyvning av oppmerksomheten fra det hinsidige mot det dennesidige livet, fra transendens til immanens. Om enkelte prekenen gjorde bruk av illustrasjoner som skulle belyse saksforhold som ligger til *Guds tanke* eller *Guds fremtid*, var den dominerende innretningen at de teologiske motivene ble aktivert i en *fortolkning av livet og eksistensen nå*. Det synes å være viktigere å forklare livet nå ved hjelp av teologiske motiver enn omvendt. Med dette utfordres også en begrepsbruk der erfaringsmotivene grunnleggende kategoriseres som «illustrasjoner» og «bilder» som «bidrar til teologiseringen» ved å belyse et «hovudmotiv» av teologiske karakter (Nystrand, 2024, ss. 195–288). Min påstand er at begrepet *illustrasjon* eller *bilde* er lite egnet som overordnet kategori til forståelsen av erfaringsmotivene (merk at både Nystrand (2024, s. 198f) og Long (2005, s. 203) også tar visse forbehold overfor denne begrepsbruken). Erfaringsmotivene inngår snarere i en *livstolkning* der de teologiske motivene setter livserfaringene i perspektiv.

For det tredje, til tross for interesseforskyvningen mot det dennesidige, virker ikke transendensmotivene overflødige. Riktignok inngår begreper som synd, skyld og evig liv ofte i formelaktive vendinger, eller forblir implisitte, men motivene er ikke fraværende. Om hovedinteressen ikke lenger er å utlegge transendensmotivene som sådan, inngår de i et teologisk rammeverk når livet fortolkes. Oppmerksomheten for det dennesidige har ikke nødvendigvis fortrenget interessen for det hinsidige. Spørsmålet er likevel om transendensmotivene har fått en plassering i helheten som gjør at fallhøyden har avtatt og at mindre står på spill?

Virkelighetsforhold og resonans

Med sin vending mot tilhørerne satte homiletikken søkelys blant annet på hva som retorisk kunne skape bevegelse, fallhøyde og spenningsakser i forkynnelsen (Lowry, 2001; McClure, 2003). Nystrand videreutvikler perspektivene i teologisk og eksistensiell retning når hun vektlegger dialektikken mellom nød og nåde og spør etter prekeners krux. Vårt materiale inneholder rikelig med positivt ladede erfaringsreferanser til natur, liv og relasjoner. Vi fant også en rekke eksempler der

nøden var tegnet tydeligere, og i noen tilfeller også knyttet opp mot et teologisk tilsvar. Prekenene der de eksistensielle alternativene og betydningen av de teologiske fortolkningene ble tydeliggjort, var likevel færre. Det samme kan sies om fremstillingen av kompleksitet, dissonanser, det ukontrollerbare eller uoverskuelige i tilværelsen. Det kan være gode grunner til å la den milde harmonien være fremtredende i mange gudstjenestesituasjoner. Men dersom livets krux, med dets alvor, dilemmaer og valgsituasjoner sjelden kommer til uttrykk i forkynnelsen, kan helheten rammes av Timmann-Mjaalands kritikk der en harmoniserende mentalitet svekker forutsetningene for «fortettet sannhetshendelse».

Gjennom begrepene om *transformasjon* og *resonans* har vi satt søkelys på hva i prekenes som kan endre, bevege, utfordre eller inspirere, eller slik Lorensen sier om resonans: bringer mennesker i «connection with something exterior which transforms them» (s. 69). I analysen av virkelighetsforhold og resonans så vi eksempler på mer og mindre resonante tilnærminger til erfaringsvirkeligheten. Den formelaktige eller begrepsorienterte fremstillingen må være på sin plass i noen tilfeller. Det er likevel når prekenene preges av en merkbart sensitivitet for erfaringsvirkeligheten med dens komplekse, rystende, overveldende eller vakre sider, at vilkårene for transformasjon og resonans er sterkest til stede. Undersøkelsen avdekket en påfallende begrepsorientering og distanse særlig i omtalen av indre erfaringer i relasjon til Gud. En slik språklig distanse er tankevekkende i en tid hvor opplevelse av autentisitet og resonans synes å være viktig for mange, ikke minst i forholdet til religion.

Vi så eksempler på en virkelighetsnær, resonant fortolkning i prekenes knyttet til tema om skam, kjærlighet og samliv. Observasjonene underbygger antagelsen om at forkynnelsen ikke blir eksistensiell alene gjennom en bevisstgjøring på de retoriske virkemidlene eller kommunikasjonsforholdene i seg selv. Den krever i tillegg et skapende teologisk og språklig arbeid i spenningsfeltet mellom erfaringen og fortolkningen hvor blikket for erfaringsvirkeligheten blir definerende for prosessen. Med dette utdypes observasjoner om forkynnelsens årvåkne forhold til erfaringen som jeg har vært inne på i tidligere studier av utpreget god forkynelse (Westly, 2013).

Konklusjon

Vi har kartlagt 44 norske prekenes med utgangspunkt i spørsmålet om hva som gjør at en preken oppleves eksistensielt betydningsfull for tilhørere i vår tid. Ut fra Jan-Olav Henriksens begreper om hermeneutisk erfaring og Hartmut Rosas begrep om resonans har vi hentet nye perspektiver til forståelsen av homiletisk teologisering generelt, og til det jeg vil kalle for en eksistensiell teologisering

spesielt. Studien viste at prekenene samlet sett adresserer et bredt spekter av menneskelig erfaring, og at oppmerksomheten i stor grad rettes mot tema som gjelder livet her og nå, framfor klassiske teologiske tema omkring synd og nåde, frelse og fortapelse. Men en sterkere orientering om dennesidige tema fører ikke uten videre til opplevelsen av at eksistensielt viktige spørsmål står på spill. Prekenene som i størst grad bidro til hermeneutisk erfaring og resonans, var de som var særlig erfaringsnære og lydhøre i beskrivelsen av livet. De berørte tema med betydning for livsinnstillingen som helhet, samtidig som de etablerte en tydelig spenning mellom eksistensielle spørsmål og svar, mellom nød og nåde. Selv om oppmerksomheten i større grad ble rettet mot det dennesidige livet, ble ikke transendensmotivene overflødige. Prekenene skapte bevegelse ved å fremheve teologiske motiv som oppstandelse eller nåde på en måte som satte det dennesidige livet i et nytt lys. Studien viser hvordan den tilhørerorienterte, induktive tilnærmingen i homiletikken bør videreutvikles gjennom begreper om eksistensiell teologisering. Den eksistensielle forkynnelsen vokser ikke frem gjennom en instrumentell oppmerksomhet overfor kommunikasjonsforholdene som sådan, men av en lydhør og responsiv fortolkning av virkeligheten der en fornyet perspeksjon skaper et fornyet kommunikativt og teologisk språk.

Referanser

- Henriksen, J.-O. (2013). Åpenbaring, erfaring og teologi. *Teologisk tidsskrift*, 379–395.
- Henriksen, J.-O. (2014). *Life, Love & Hope. God and Human Experience*. Michigan/Cambridge: Eerdmans.
- Henriksen, J.-O. (2019). *Christianity as Distinct Practices. A Complicated Relationship*. London: T&T Clark.
- Jacobsen, D.S. (2015). What is Homiletical Theology & The Unfinished Task of Homiletical Theology. I D.S. Jacobsen, *Homiletical Theology. Preaching as Doing Theology* (ss. 23–55).
- Jakobsen, R. N., & Øierud, G.L. (2009). *Prekenbeskrivelse. Forstå – formidle – forbedre – forkynne*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Long, T.G. (2005). *The Witness of Preaching*. Louisville, Kentucky: Westminster John Knox Press.
- Lorensen, M.R. (2020). Nyere nordisk homiletik: Empirisk vending, fremmedhed og resonans. *Tidsskrift for praktisk teologi*, 37(1), 42–53. <https://doi.org/10.48626/tpt.v37i1.5304>
- Lorensen, M.R. (2023). Preaching as Resonance: Critique, Hope and Sustainable Living in light of Rosa's Theory. *International Journal of Homiletics*, 6(1), 68–86. <https://doi.org/10.21827/ijh.6.1.68-86>
- Lowry, E.L. (2001). *The Homiletical Plot. The Sermon as Narrativ Art Form*. Expanded Edition. Louisville, Kentucky.

- McClure, J.S. (2003). *The Four Codes of Preaching. Rethorical Strategies*. Louisville, London: Westminster John Knox.
- Mjaaland, M.T. (2020). Prekenen som hendelse. *Teologisk tidsskrift*, 9(2), 22–37. <https://doi.org/10.18261/issn.1893-0271-2020-02-03>
- Nystrand, C. (2018). Nöd och nåd i aktuell svensk predikan. I S. Borgehammar (Red.), *Predikan – i tid och otid* (Vol. 2018, ss. 163–185). Kristianstad: Laurentius Petri Sällskapet för svenskt gudstjänstliv (LPS) / Artos .
- Nystrand, C. (2024). *Teologisering i predikan. Vad det är och hur det skedde i Svenska Kyrkan år 2020*. Lunds Universitet.
- Rasmussen, F. (2024). Karl Barth og erfaringens plass i teologien. *Teologisk tidsskrift*, 13(1), 25–38. <https://doi.org/10.18261/tt.13.1.3>
- Rosa, H. (2016). *Resonans. En sociologi om forholdet til verden*. Eksistensen.
- Rosa, H. (2022). *Det ukontrollerbare*. København: Eksistensen.
- Skjæveland, T., & Mosdøl, H.O. (2013). Jakta på den raude tråden–og knaggar i preika: Ei drøfting av strukturens plass i nyare amerikansk homiletisk litteratur. *Tidsskrift for praktisk teologi*, 30(2), 32–40. <https://doi.org/10.48626/tpt.v30i2.5141>
- Webb, J. M. (2001). *Preaching Without Notes*. Nashville: Abingdon Press.
- Westly, I. (2013). Evangelium og erfaring i tre prekener av biskop Gunnar Stålsett. *Tidsskrift for praktisk teologi*, 30(2), 52–64. <https://doi.org/10.48626/tpt.v30i2.5143>
- Øierud, G., & Jakobsen, R.N. (2009). *Prekenbeskrivelse. Forstå – formidle – forbedre – forkynne*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.